

Bogo Grafenauer

VPRAŠANJE KONCA KOCLJEVE VLADE V SPODNJI PANONIJI

Kakor bo razvidno iz uvodnega pregleda dosedanje zgodovinske literature, obstoji že nekaj desetletij med slovensko in hrvatsko historiografijo nesoglasje glede časa in načina konca Kocljeve vlade v Spodnji Panoniji. Pri hrvatskih zgodovinarjih je obveljalo Šišićevo mnenje, da je Kocelj padel na čelu frankovske vojske v boju proti Hrvatom okr. 876, ko so se ti uprli frankovskemu vrhovnemu gospostvu, pri slovenskih zgodovinarjih pa stara sodba Franca Kosa, ki jo je na podlagi Hauptmannove podrobne argumentacije uveljavil predvsem slavljeneec, ki mu je posvečena pričujoča publikacija, v vrsti svojih del,¹ da je bil namreč Kocelj odstranjen okr. 874 po Frankih zaradi svoje udeležbe v protifrankovskem uporu na vzhodni meji frankovske države v letih 869—874.

Različno reševanje istega vprašanja, ki je bilo mogoče pri samostojni obdelavi slovenske in hrvatske zgodovine vsake posebej, pa je seveda moralo odpasti pri njuni skupni obdelavi z okvira Zgodovine narodov FLRJ, ki jo pripravlja širok kolektiv naših zgodovinarjev in katere prvi zvezek (do okr. 1500) prav v tem času izhaja v srbsčini, hrvaščini in slovenščini. Na podlagi daljšega razpravljanja je širša redakcija tega dela sprejela stališče slovenskega zgodovinopisja in obenem dala pobudo, naj podpisani v podrobnejšem prispevku pokaže razloge za to odločitev.

Podlago navedenemu nesoglasju predstavlja različna razlaga naslednjega kratkega odstavka v 30. poglavju dela *De administrando imperio*, v katerem Konstantin Porfirogenet pripoveduje med drugimi sporočili »O temi Dalmaciji« tudi sledeče:

*Μέχρι δὲ χρόνων τινῶν ὑπετάσσοντο
καὶ οἱ ἐν Δελματία ὄντες Χρῳάται τοῖς
Φράγγοις... ἰσοσῦτον δὲ ἐσκληρύνοντο
οἱ Φράγγοι πρὸς αὐτούς, οὗ τὰ ἐπομάσθια
τῶν Χρῳάτων φονεύοντες προσέριπτον*

Nekaj časa pa so bili podvrženi tudi Hrvatje v Dalmaciji Frankom...; Franki pa so bili nasproti njim tako trdi, da so ubijali Hrvatom dojenčke in jih

¹ Kos M., *Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije*, 1933, str. 77 do 80; isti, *Panonska krajina od naselitve Slovencev do prihoda Madžarov*, v *Slovenska krajina*, ur. Novak V., 1935, str. 18—20; isti, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, 1936, str. 109.

αὐτὰ σκόλαξιν. Μὴ δυνάμενοι δὲ οἱ Χρῳβά-
τοι ταῦτα παρὰ τῶν Φράγγων ὑφίστασθαι
διέστησαν ἀπ' αὐτῶν φονεύσαντες καὶ οὕς
εἰχον ἄρχοντας ἐξ αὐτῶν. "Ὅθεν ἐστράτευσαν
κατ' αὐτῶν ἀπὸ Φραγγίας φουσαίτον μέγα
καὶ ἐπὶ ἐπὶ χρόνους πολέμησαντες ἀλλή-
λοις ὅψε καὶ μάχης ἐπερίσχυσαν οἱ Χρῳ-
βάτοι καὶ ἀνείλον τοὺς Φράγγους πάντας
καὶ τὸν ἄρχοντα αὐτῶν Κοτζίλιν καλοῦμε-
νον. Ἐκότε δὲ μέλναντες αὐτοδέσποτοι
καὶ αὐτόνομοι, ἐξητήσαντο τὸ ἅγιον βά-
πτισμα παρὰ τοῦ Ῥώμης καὶ ἀπεστάλησαν
ἐπίσκοποι, καὶ ἐβάπτισαν αὐτοὺς ἐπὶ Πο-
ρίνου τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν.^{1a}

metali psom. Ker Hrvati niso
mogli tega od Frankov prenašati,
so se jim uprli in ubili arhonte,
ki so jih imeli od njih. Zato se
je odpravila nad nje iz Frankov-
skega velika vojska, in ko so se
sedem let vojskovali med seboj,
so pozno in s težavo zmagali
Hrvati in pobili vse Franke in
njihovega arhonta, imenovanega
Kotzilis. Odtlej so ostali samo-
stojni in svobodni in so prosili
za sveti krst iz Rima, in poslali
so jim škofa in jih krstili za vlade
Porina, njihovega arhonta.

To kratko sporočilo je v dosedANJI historiografiji doživelo celo vrsto razlag.² Med njimi sta se v moderni historiografiji uveljavljali predvsem dve: Starejšo med obema je utemeljeval že pred skoraj sto leti Ernst Dümmler.³ Porinos je po njegovem mnenju Borna, knez dalmatinskih Hrvatov v času upora Ljudevita Posavskega; Kotzilis mu pomeni Kadaloha, furlanskega krajišnika, proti kateremu se je v letu 818/819 začel slovanski upor pod vodstvom Ljudevita Posavskega; prav ta upor, ki v resnici ni trajal niti polnih pet let (818/9—822/3), naj bi bil podlaga za sporočilo ljudske tradicije o sedemletnem vojskovanju s Franki. Dümmler sam pa opozarja, da je ljudsko izročilo, zapisano že okrog 130 let po v njem opisanih dogodkih, v mnogočem pokvarjeno: Borna je ostal zvest Frankom v boju proti Ljudevitu, upor je bil zadušjen in Hrvati so se osvobodili frankovske nadoblasti šele približno pol stoletja pozneje; uprli so se panonski Slovani in ne dalmatinski Hrvati; Kadaloh je umrl za mrzlico po povratku iz boja domov, ne pa da bi padel v boju z uporniki. Takó poročilo v mnogočem ne ustreza podrobnemu resničnemu zgodovinskemu razvoju, marveč je ohranilo le nekatere njegove najznačilnejše poteze. Dümmlerjevo mnenje je sprejela pozneje vrsta domačih in tujih zgodovinarjev, predvsem Franjo Rački,⁴ Franc Kos⁵ in Ljudmil Hauptmann.⁶ Zlasti Haupt-

^{1a} Konstantin Porfirogenet, *De administrando imperio*: bonnski corpus, dela III, str. 144 v. 16—145, v. 5; ed. Moravcsik Gy., 1949, str. 142 do 144; Rački F., *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*, 1877, str. 328.

² Šišić F., Genealoški prilozi hrvatskoj narodnoj dinastiji, *Vjesnik Hrv. arheol. društva* 13, 1914, str. 19—28.

³ Dümmler E., Über die älteste Geschichte der Slawen in Dalmatien (549—828), *Sitzungsber. d. Wiener Akad., phil.-hist. Kl.* 20, 1856, str. 391—393.

⁴ Rački F., *Documenta*, str. 328—329.

⁵ Kos F., Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, II, 1906, št. 77.

⁶ Hauptmann L., Die bestimmenden Kräfte der kroatischen Geschichte im Zeitalter der nationalen Herrscher, *Mitteil. d. österr. Instit. f. Geschichtsforsch.* 40, 1924, str. 1—16; hrvatski prevod Koje su sile hrvatske povijesti odlučivale u vrijeme narodne dinastije, *Zborn. kr. Tomislava*, 1925, str. 164—175; isti, *Mejna grofija Spodnjepanonska*, *Razprave ZDHV* 1, 1923, str. 311—357.

mann je v navedenih razpravah proti drugačnemu Šišićevemu mnenju zbral vse pglavitne dokaze v prid Dümmlerjeve razlage navedenega mesta iz De administrando imperio, ki jih bomo mogli v naslednjem še dopolniti z rezultati nekaterih novejših razprav in opozoriti na še nekaj slabih točk Šišićevega dokazovanja.

Proti tej že ustaljeni razlagi je namreč leta 1914 nastopil Ferdo Šišić⁷ zaradi težav, ki jih je glede Dümmlerjevega tolmačenja razgrnil že Dümmler sam, z novo razlago. Porinos naj bi bil knez dalmatinskih Hrvatov Branimir, Kotzilis spodnjepanonski knez Kocelj, boj, omenjen v navedenem sporočilu, borba dalmatinskih Hrvatov za osvoboditev izpod Frankov leta 876, »pokristjanjevanje« Hrvatov pa ločitev dalmatinske Hrvatske od carigrajskega patriarhata in podreditve Rimu. Ne glede na Hauptmannove navedene publikacije in na Gruberjevo kritiko⁸ je Šišić vztrajal pri svoji razlagi, ki se je nato uveljavila v hrvatskem zgodovinopisju prav tako trdno, kakor je slovensko zgodovinopisje preko Kosovih del sprejelo Hauptmannove rezultate o tem problemu na eni in knezu Kocelju na drugi strani.⁹

V zadnjem času pa je v zvezi z navedenim odlomkom iz De administrando imperio postavil novo domnevo znani bizantolog H. Grégoire.¹⁰ Sporočilo o naselitvi Hrvatov v »Iliriku in Panoniji«¹¹ v istem delu Konstantina Porfirogeneta namreč veže s Slovani ob Blatenskem jezeru.^{12a} Prav na te panonske Slované naj bi se nanašal tudi zgoraj navedeni odstavek. Dümmlerjeva razlaga se mu zdi nesprejemljiva, ker naj bi bili dalmatinski Hrvati po sporočilu Konstantina Porfirogeneta kristjani že od Herakleja naprej;¹² Dümmlerjevi enačbi Kotzilis = Kadaloh, Porinos = Borna sta po njegovi sodbi »zgodovinsko in jezikovno nemogoči«. Nato nadaljuje z lastnim izvajanjem: »In na drugi strani je Kotzil(in) naravno Kocelj, tako znani slovanski knez, ki je vladal v 9. stoletju nad Slovani ob Blatenskem jezeru, medtem ko je Porinos jasno slavni Pribina, njegov oče. Ta dva kneza sta bila oba

⁷ Šišić F., Genealoški prilozi, str. 28—48; gl. tudi Geschichte der Kroatien, 1917, str. 94—98, in Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, 1925, str. 355—360.

⁸ Gruber D., Nekoja pitanja iz starije hrvatske povijesti, Vjesnik Zemalj. ark. 20, 1918, str. 116—136, delno tudi 136—162.

⁹ Za slovensko zgodovinopisje prim. Kos M., Zgodovina Slovencev..., str. 80; Grivec F., Slovenski knez Kocelj, 1938, str. 142—145; za hrvatsko: Katić L., Pregled povijesti Hrvata, 1938, str. 33; Novak G., Prošlost Dalmacije I, 1944, str. 98; Liburnicus, Der Kampf um die Ostküste der Adria, 1944, str. 67; Bösendorfer J., Istočna granica Tomislavove, Krešimirove i Zvonimirove Hrvatske u savsko-dravskom interamniju, Rad JAZU 286, 1952, str. 164—165 (v razpravi je tudi sicer o Slovincih več pogrešk, zemljevid IV str. 165 pa je v tem pogledu naravnost nezaslišan: Karantanija je skršena na področje okrog srednje Mure, posebna »Karintija« — v 9. stoletju! — seže v Međimurje, Sulm pa teče nekako od Hüttenberga navkreber in navzdol preko Svinške planine in Golice do Mure!).

¹⁰ Grégoire H., L'origine et le Nom des Croates et des Serbes, Byzantion 17, 1944—45, str. 93—95.

¹¹ Konstantin Porfirogenet, n. n. m., III, str. 144, v. 12—16.

^{12a} Grégoire H., n. n. m., str. 93.

¹² Konstantin Porfirogenet, n. n. m., III, str. 148, v. 21—149 v. 2.

Slovana, toda bila sta postavljena po Frankih; in na drugi strani je čas Pribine in Koclja, ko so bili Slovani ob Blatenskem jezeru pokristjanjeni po nemških škofih, ali, če se hoče, po rimski cerkvi. Torej imamo v tem poglavju, z nekaterimi pomotami, v bistvu malo težkimi (Kocelj je vzet za Pribino in Pribina za Koclja), spomin na povsem datirane zgodovinske dogodke in neodvisno in na splošno do danes napačno razumljeno pričevanje, izredno dragoceno za zgodovino slovanskega prebivalstva, ki je v času Porfirogeneta izginilo, preplavljeno po madžarskem navalu.¹³

Grégoirovo mnenje sem namenoma že tu navedel v celoti, ker ga moremo takoj zavrniti, tako da se bomo mogli podrobneje zadržati le pri že starem sporu med Šišićevo in Dümmler-Hauptmannovo razlago navedenega sporočila iz *De administrando imperio*. Na drugem mestu sem navedel nove dokaze za tezo, da gre pri sporočilu o naselitvi Hrvatov v »Ilirik in Panonijo« za interpolirani dodatek v ljudskem izročilu, ohranjenem v 30. poglavju *De administrando imperio*, in da je ta interpolacija v zvezi z razširitvijo hrvatske države za vlade kralja Tomislava na Slavonijo (*Historijski zbornik* 5, 1952). Povezovati ta vstavek s Slovani ob Blatenskem jezeru je vsekakor nemogoče iz več vzrokov: Slovanska naselitev v tem delu Panonije spada v večjem delu šele v čas od začetka 9. stoletja dalje.¹⁴ V Panonijo okrog Blatenskega jezera pa se niso doseljevali v prvi vrsti Hrvati, kakor včasih samovoljno in brez vsake opore v virih trdijo,¹⁵ marveč Karantanci. To nam dokazuje na eni strani dejstvo, da salzburški anonim v svojem spisu *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* razume pod Karantanci tako prebivalce Karantanije kakor one Spodnje Panonije.¹⁶ Še važnejše pa je, da frankovski državni anali v zvezi z uporom Ljudevita Posavskega imenujejo to ozemlje v razliko od ozemlja južno od Drave regio *Carantanorum*, *Carantanæ partes*,¹⁷ ker ne gre pri tem za neko posebno frankovsko upravno enoto (grofijo ali krajino), je torej nosilo to okrožje v Spodnji Panoniji tako ime zaradi svojega prebivalstva.¹⁸ Porfirogenet piše dalje v zvezi s Hrvati, odseljenimi v »Ilirik in Panonijo«, le o enem samem, torej skupnem njihovem knezu; ker pa je tak knez v teku vsega 9. stoletja — če bi se že to sporočilo nasilo hotelo povezati s tem časom — sedel med Savo in Dravo (okr. 820 Ljudevit, v 4. desetletju Ratimir, konec 9. stoletja pa Braslav),¹⁹ ga seveda ne moremo podvojiti z oblastniki severno od Drave v okolišu Blatenskega jezera. Končno je v času Pribine in Koclja tudi težko

¹³ Grégoire H., n. n. m., str. 94—95.

¹⁴ Grafenauer B., Nekaj vprašanj iz dobe naseljevanja južnih Slovanov, *Zgodovinski časopis* 4, 1950, str. 119—120.

¹⁵ Prim. Šišić F., *Povijest Hrvata...*, str. 343 v op.

¹⁶ Gl. Kos M., *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, RZD 11, Histor. odsek 3, 1936.

¹⁷ Kos Fr., *Gradivo* II, št. 57; Rački F., *Documenta*, str. 322.

¹⁸ Hauptmann L., Postanek in razvoj frankovskih mark ob srednji Donavi, *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodov.* 2, 1920, str. 222—226.

¹⁹ Rački F., *Documenta*, str. 320—328, 336—337, 379—381.

domnevati zanju takšne odnošaje z dalmatinsko Hrvatsko, kakršne odraža Porfirogenetovo sporočilo o »darovih«, ki da so jih pošiljali hrvatski knezi v »Iliriku in Panoniji« knezu dalmatinske Hrvatske. Spodnja Panonija je bila od 828 dalje v drugem delu frankovske države, oddeljena od dalmatinske Hrvatske s posebno slovansko kneževino med Savo in Dravo, ki je bila v letih 827—838 podrejena celo Bolgarom. Poleg tega pa je mejna grofija Spodnja Panonija imela v frankovski fevdalni ureditvi brez dvoma višji položaj kakor polvazalna kneževina dalmatinskih Hrvatov.

Prav tako nemogoče pa je tudi vezati zgornje poročilo posebej s Pribino in Kocljem, kakor hoče Grégoire. Poleg že doslej navedenih razlogov, ki majo Grégoirovo dokazovanje, onemogoča tako povezovanje tudi vrsta drugih momentov. Tako predstavlja Porfirogenetovo poročilo Kotzilisa in Porina kot načelnika dveh nasprotujočih in bojujočih se strani (čeprav se Porinos ne veže v sporočilu neposredno z uporom), ne pa kot očeta in sina. V vsem času Pribinove vlade je bila Spodnja Panonija trdno v frankovskih rokah in ni bilo v njej nikakršnega upora. Pribina ni bil nikakršen poveljnik vojske, ki bi od Frankov prihajala pokoriti Slované okrog Blatenskega jezera, marveč prav spodnjepanonski mejni grof s sedežem v Blatenskem kostelu²⁰ pri Blatenskem jezeru. Padel je sicer res v boju z uporniki proti vzhodno-frankovskemu kralju Ludvikom Nemškemu, toda upornikom je stal na čelu lastni Ludvikov sin Karlman in niso imeli s Hrvati prav nič opraviti; padel pa ni na čelu frankovske vojske, ki bi prihajala upor potlačiti, in šele po dolgotrajnih bojih, marveč v svoji mejni grofiji, ki jo je pred uporniki branil, prav kmalu po izbruhu upora.²¹ Smrt, ki jo opisuje Porfirogenet glede Kotzilisa, je v zvezi z razmerjem spodnjepanonskih Slovanov do Frankov prav tako nemogoča tudi za Koclja. Kocelj je namreč okr. 860 mirno dedoval po svojem očetu mesto mejnega grofa, leta 869 pa najdemo prav njega med voditelji slovanskega upora proti Frankom; od kod naj torej pride na čelo frankovske vojske, ki tlači upor v Spodnji Panoniji? Nemogoče je postavljati pokristjanjevanje Spodnje Panonije šele v čas Pribine in Koclja, iz katerega poznamo v tej pokrajini že precej dograjeno, ne pa šele misijonsko cerkveno organizacijo.²² Prav Kocljev čas je najmanj pripraven za zamenjavanje »Rima« z nemško cerkvijo, ker je bil prav tedaj na višku spor med papežem in nemškimi škofi glede pravice do Spodnje Panonije.²³ Končno kratkotrajna samostojnost Spodnje Panonije v zadnjih letih Kocljeve vlade (869—874) ni pomenila začetka trajnejše svobode in samostojnosti. Nemudoma ji je sledila obnovitev frankovske nadoblasti in celo še trdnejša povezava Spodnje Panonije z zahodnejšo — prav tako Frankom podrejeno — pokrajino Karan-

²⁰ Nahtigal R., Nekaj pripomb k pretresu Hrabrovega spisa o azbuki Konstantina Cirila, Slavistična revija 1, 1948, str. 17—18 (o imenu).

²¹ Kos F., Gradivo II, št. 175, 178.

²² Kos M., *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, str. 136—140, 79—93.

²³ Gl. pisma Ivana VIII.: Kos F., Gradivo II, št. 217, 218, 229.

tanijo pod Arnulfom (okr. 876).²⁴ Tako niti ene poteze Konstantinovega sporočila ne moremo vskladiti s sliko, ki jo nudijo trdni in razmeroma podrobni, iz različnih strani potekajoči viri o Pribinu in Koclju ter njuni vladi v mejni grofiji spodnjepanonski. Sicer pa tudi nikakor ne morem odkriti poti, po kateri bi mogla zaiti zgodovina karantansko-moravske Spodnje Panonije, Pribine in Koclja v ljudsko izročilo dalmatinskih Hrvatov.

Vrnimo se tedaj k Šišiću in njegovim dokazom. Šišić izhaja v svoji razlagi na uvodu navedenega odlomka iz stališča, da mu je treba v bistvu verjeti in da gre vsekakor za dogodke v zvezi z dalmatinsko in ne s tako imenovano panonsko Hrvatsko. Po njegovem mnenju torej Konstantin pripoveduje o tistem hrvatskem upor, ki se je v resnici obrnil proti Frankom pred osvoboditvijo Hrvatov — in sicer dalmatinskih — izpod frankovske nadoblasti. Ker pa so bili Hrvati do leta 871 podložni Frankom, in sicer italški liniji karoliške dinastije, in ker se šele 879 pojavi neodvisni hrvatski knez Branimir,²⁵ meni Šišić, »da se Konstantinova vijest o ustanku hrvatskom protiv franačkog gospodstva ima staviti u doba poslije godine 871, a prije 879.«²⁶ Sam pa priznava, da to »naprosto izrečeno mnijenije još ne dokazuje ništa«, marveč da ga je treba šele podpreti z viri. Tako predstavlja jedro Šišićeve argumentacije poskus, da dokaže vojno med Hrvati in Franki pred hrvatsko osamosvojitvijo v osmem desetletju 9. stoletja. To vojno dokazuje s povezovanjem treh drugih sporočil iz hrvatske in frankovske zgodovine v tem času z navedenim mestom na eni, bojem za nasledstvo cesarja Ludvika II. v Italiji v letih 875—877 na drugi strani.

Tako poroča Hinkmar v Bertinianskih analih k letu 876: *Károlo-mannus frater eorum* (sc. Karoli et Hludowici) *nec ad eos, nec ad patrum suum Karolum imperatorem, sicut ei mandaverat, venit, occupatus in belligatione contra Winidos*. Ker je Svetopolk leta 874 sklenil z Ludvikom Nemškim mir, ki se ga je vestno držal — tako meni Novotný²⁷ — do 882, trdi Šišić, da morejo Bertinianski anali misliti pri tem le na neko vojno s Hrvati, ker je »za godinu 876 i pomisao na kaki ustanak ili čak rat s Česima, Panoncima, Karantancima te posavskim Hrvatima upravo isključena«, sklicujoč se na Novotnýja pa zavrača tudi one, ki so v Hinkmarjevih Winidih domnevali Velikomoravce.

Drugo sporočilo o tej vojni je iskal pri benečanskem kronistu Ivanu Diakonu (okr. leta 1000), ki poroča k letu 876, da so »tedaj hudobna plemena Slovanov in Dalmatincev začela ropati pokrajino Istro; in sicer so opustošila tam štiri mesta, to je Umag, Novigrad, Cervere in Rovinj. Nato je bilo sporočeno gospodu dožu Urzu, da hočejo preiti k mestu Gradež; s trideset ladjami je prišel k imenovanemu mestu«, nato pa udaril v Istro in napadalce tam potolkel, vendar pa jetnike izpustil.

²⁴ Hauptmann L., Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino 2, 1920, str. 247—248.

²⁵ Rački F., Documenta, str. 7—10, 374.

²⁶ Šišić F., Genealoški prilozi, str. 38.

²⁷ Novotný V., České dějiny I/1, str. 358—359, 363 op. 1.

»In zaradi tega je bil razdrt mir, ki je bil nekđaj med Slovani in Benećani.«²⁸ Ker Dandolo v svoji kroniki, napisani v 14. stoletju, navaja v neki redakciji »Iljka, kneza Slovanov« kot voditelja napadalcev²⁹ — vsaj vsa starejša historiografija ga je tako razumela — in ker so Benećani po Domagojevi smrti leta 876 sklenili s Hrvati mir,³⁰ trdi Šišić, da »se tude radi o formalnom ratu, a ne o gusarskom pljačkanju.«³¹ Benećanskega nastopa v Istri pa naj ne bi povzročile namere napadalcev proti benećanskemu Gradežu, marveć pogodba s Franki iz leta 840, da bodo Benetke s svojo mornarico pomagale sosednim frankovskim podanikom proti slovanskim plemenom (ut quandumque mandatum domni nostri imperatoris... vel missorum ejus nobis fuerit nuntiatum... cum navali exercitu contra generationes Sclavorum, inimicos scilicet vestros, in quo potuerimus solatium prestare debeamus absque ulla occasione).³² Konćno poroća k istemu času Leon VI. (886 do 911), kako je njegov oće Bazilij »slovanska ljudstva... preprićal, da so spremenila stare šege in jih prevedel h grćkim in podredil romejskemu naćinu vladanja, ... jih osvobodil suženjstva njihovim arhontom in jih naućil vojskovati se proti Romejcem sovraćnim ljudstvom.«³³ O uveljavljanju bizantinske nadoblasti nad Hrvati v letih 877 in 878 poroća tudi Konstantin Porfirogenet.³⁴

Ta sporoćila povezuje Šišić s takratno borbo za Italijo med Karolingi po smrti cesarja Ludvika II. († 12. VIII. 875). Karlman, doloćen za naslednika Ludvika Nemćkega na Bavarskem in sosednjih slovanskih pokrajinah,³⁵ je namreć že 875 udaril v Italijo, pa sprva osvojil le Furlanijo, a 877 mu je po smrti njegovega spoćetka srećnejšega tekmeća, strica Karla Plešastega, vendarle uspelo pridobiti si Italijo. Že pridobitev Furlanije naj bi bila prinesla Karlmanu tudi vrhovno nadoblast nad dalmatinsko Hrvatsko. Kakor pa je v Italiji nastal odpor proti nemćkim gospodarjem, tako »su takvi osjećaji zaokupili i Hrvate«. Z bizantinsko podporo so se uprli Frankom.³⁶ Tako na zakljućku ne le povzema, marveć v marsićem ostreje, kakor dopuščajo posamezni viri, konstruira naslednji razvoj: »Karlman je istodobno, kad je gledao da steće Italiju, poslao još i neke svoje čete u Hrvatsku, da je pridruže njegovoj vlasti, kao baćtiniku kraljevine Italije, no ove su čete tako okrutno postupale s Hrvatima, da su kroz to izazvale ustanak s teńnjom oslobodjenja ispod franaćke vlasti. Kad potom udju u Hrvatsku jake franaćke čete, došlo je do rata, koji je potrajavao dulje vrijeme, a vodio se izmjenićnom srećom, dok konaćno Hrvati ne pobijede. Rat se vodio po kopnu u Hrvatskoj i na moru uz istarsko primorje; franaćkim

²⁸ Raćki F., Documenta, str. 365—366.

²⁹ Raćki F., Documenta, str. 366.

³⁰ Raćki F., Documenta, str. 366.

³¹ Šišić F., Genealoćki prilozi, str. 39.

³² Fanta A., Die Verträge der Kaiser mit Venedig bis zum Jahre 983, Mitteil. d. Instit. f. österr. Geschichtsforsch., Erg.-Bd. 1, 1885, str. 125.

³³ Raćki F., Documenta, str. 368—369.

³⁴ Raćki F., Documenta, str. 369—373.

³⁵ Kos F., Gradivo II, št. 204.

³⁶ Šišić F., Genealoćki prilozi, str. 35—38.

kopnenim četama zapovijedao je (dašto pored drugih još i) arhont Kocilis, koga Hrvati pobijediše i ubiše, dok je na moru vojevao u smislu obveze s franačkim carstvom mletački dužd Urso Badoarije, nesumnjivo pozvan u pomoć (!) od Karlmana.³⁷ Te konstrukcije podpira končno še s svojim tolmačenjem imen Kotzilis in Porinos. Izvajanje imena Kotzilis od Kadaloh (za katerega uporabljajo viri oblike Codo-lach, Cadolaus, Chadalo, Cadalus, Cadola) je po njegovem mnenju nemogoče, pač pa se »u Konstantinovom imenu *Kotzilis* može čitati samo slovensko ime Kocel«, ki je tudi točno označen kot arhont (vazalni knez).³⁸ Porinos pa je knez Branimir, zvezan s Konstantinovo obliko imena preko jedra Bran, za katero uporablja Porfirogenet poleg oblike *δ Βράννος* tudi drugo: *δ Βόρενα*.³⁹

To dokazovanje je Šišić kratko povzel v svoji *Geschichte der Kroaten*,⁴⁰ ob čemer pa ga je dopolnil še s trditvijo, da je Kocelj vodil frankovsko vojsko proti Hrvatom prav zato, ker je bil kot gospodar nad ozemljem med Dravo in Savo neposreden sosed dalmatinske Hrvatske.⁴¹

Kljub obsežni kritiki, ki so jih doživela prav ta Šišićeva izvajanja,⁴² jih je v delu *Povijest Hrvata* u vrijeme narodnih vladara⁴³ ponovil v še ostrejši obliki, podčrtujoč posebej, da »ime *Kotzilis* može s a m o i i s k l j u č i v o da bude inače poznati Kocelj..., a Dümmlerjevo nasilno tumačenje kao da je izopačeno za Kadaloh... ima se bezuvjetno odbaciti kao neozbiljno; varijanta Hezil za Kadaloh uopšte nema«.⁴⁴ Prav tako ostro vzdržuje trditve o Kocljevi oblasti v posavski Hrvatski. O Hauptmannovih podrobnih nasprotnih dokazih kratko izjavlja, da ga »nijesu mogli da uvere, da napustim moje mišljenje o Pribini i Kocelju«, oz. »ne mogu da uvažim... jer me nijesu mogli uvjeriti, da nemam pravo«.⁴⁵ Nikjer pa ne pove, zakaj teh dokazov ne more sprejeti in v čem je njihova pogrešnost.

Če pretresamo — uporabljajoč pri tem tudi ugotovitve starejših kritik — vrednost navedene Šišićeve razlage, vidimo takoj, da je njeno temeljno vprašanje v tem, ali je Šišićeva domneva o vojni med Hrvati in Franki pred osvoboditvijo prvih izpod nadoblasti drugih v 70-ih letih 9. stoletja dovolj podprta ali ne.

Šišićevo tolmačenje sporočila Bertinianskih analov, da gre za boj med Franki in Hrvati, zadeva na nepremagljivo oviro že v dejstvu, da niti en vir ne uporablja za Hrvate imena Winidi. Na drugi strani pa uporablja Hinkmar v Bertinianskih analih ime Winidi vseskozi za zahodne Slovine od Velikomoravcev preko Čehov in lužiskih Srbov do Abodritov, zlasti mnogokrat za Velikomoravce, nikdar pa ne za južne

³⁷ Šišić F., *Genealoški prilozi*, str. 40—41.

³⁸ Šišić F., *Genealoški prilozi*, str. 41—42.

³⁹ Šišić F., *Genealoški prilozi*, str. 48.

⁴⁰ Šišić F., *Geschichte der Kroaten*, 1917, str. 70—71, 96—97, 106—108.

⁴¹ Šišić F., prav tam, str. 71.

⁴² Gl. op. 6 in 8.

⁴³ Šišić F., *Povijest Hrvata...*, str. 342—343, 350—360, 386—387.

⁴⁴ Šišić F., prav tam, str. 358 op.

⁴⁵ Šišić F., prav tam, str. 344 op. in 360 op.

Slovane.⁴⁶ Pri tu omenjeni borbi gre poleg tega le za nenaden, pa zelo omejen in kratkotrajen spopad; čas, na katerega moremo sklepati po podatkih virov, nam vsekakor ne dopušča domneve, da bi Karlman takrat pripravil večji pohod proti Hrvatom in se z njimi boril: sestanek z bratoma in stricem glede delitve očetove dediščine je mogel biti dogovorjen šele nekaj časa po smrti Ludvika Nemškega († 28. avgusta 876),⁴⁷ a 3. novembra je bil Karlman že spet v Regensburgu.⁴⁸ Prav smrt Ludvika Nemškega pa je prav lahko sprožila kak manjši napad zahodnih Slovanov, s katerimi se je ta vladar komaj nekaj let prej nekako pobotal; ne glede na mir, ki je na splošno vladal med Svetopolkom in Franki od 874 do 882, tak bežen napad tudi od strani Velikomoravcev ni nemogoč, kakor kaže češki vpad v Turingijo l. 880, ki se tudi niti najmanj ni oziral na medsebojni »mir«.⁴⁹

Podobno kakor z »vojno na suhem« je tudi z »vojno na morju«. Predvsem Ivan Diakon izrecno pove, da je benečanski poseg v hrvatski napad na Istro sledil šele temu, da je bilo sporočeno »domno Urso duci quod Gradensem ad urbem vellent transire«, torej benečanski bojazni, da bi se raztegnil napad na lastno benečansko področje.⁵⁰ Benečani torej niso šli v bran za frankovske interese, marveč za svoje lastne. V skladu s tem je bil ob tem spopadu zrušen mir med Hrvati in Benetkami (propter hoc fedus, quod inter Solavos et Veneticos olim fuerat,⁵¹ disruptum erat),⁵² in so se Hrvati po Domagojevi smrti spet pomirili z Benečani (mortuo autem Dömogoi, Sclavorum pessimò duce, domnus Ursus dux et Johannes suus filius cum Sclavis pacem et concordiam iniit)⁵³ ne glede na hrvatsko razmerje s Franki. Pa tudi glede na določbe frankovsko-benečanske pogodbe in Karlmanov položaj v Italiji je te boje med Hrvati in Benečani nemogoče vezati s Karlmanovo domnevno vojno proti Hrvatom leta 876. Pomoč, ki so se jo zavezali dati Benečani contra generationes Sclavorum, namreč ni bila avtomatično vezana na vsak slovanski napad, marveč na posebno cesarjevo naročilo (quandocumque mandatum imperatoris... vel missorum eorum nobis fuerit mandatum);⁵⁴ Benetke so bile torej po tej pogodbi zvezane s cesarjem, poleg tega pa — to se

⁴⁶ Winidi se v Hinkmarjevem delu Bertinianskih analov imenujejo osemnajstkrat; šestkrat v neposredni zvezi z Rastislavom, tudi poleg tega so osemkrat brez dvoma mišljeni Velikomoravci, dvakrat polabski Slovani, enkrat Slovani od Velikomoravcev preko Čehov do polabskih Slovanov; poleg tega je še za Šišića sporno mesto.

⁴⁷ Böhm er - Mühlbacher, Regesta imperii I, str. 647.

⁴⁸ Böhm er - Mühlbacher, Regesta imperii I, št. 1520, str. 647; Kos F., Gradivo II, št. 241.

⁴⁹ Hauptmann L., Zbornik kralja Tomislava, str. 168—169; Gruber Dane, Vjesnik Zemalj. ark. 20, 1918, str. 124—126; Novotný V., n. d., I/1, str. 359.

⁵⁰ Rački F., Documenta, str. 365; Kos F., Gradivo II, št. 243; Hauptmann L., Zbornik kralja Tomislava, str. 169.

⁵¹ Rački F., Documenta, str. 364.

⁵² Rački F., Documenta, str. 366.

⁵³ Rački F., Documenta, str. 366.

⁵⁴ Fanta A., n. n. m., str. 125, 74—75.

vidi iz dejstva, da sklepa Lotar leta 840 kot prvi to pogodbo, še preden je cesar — z onim Karolingom, ki je vladar v Italiji.⁵⁵ Od božiča leta 875 dalje je bil cesar prav Karlmanov nasprotnik, Karel Plešasti, obenem pa tudi gospodar v Italiji. Karlman si je 875 sicer res pridobil s pomočjo furlanskega plemstva Furlanijo, ne pa oblasti v Italiji: tudi sam računa svoje kraljevanje v Italiji šele od oktobra 877.⁵⁶ Ker je bila dalmatinska Hrvatska že od 828 ločena od Furlanije, brez oblasti nad Italijo ni mogel zahtevati zaradi oblasti nad Furlanijo pokornosti od dalmatinske Hrvatske, nikake pravice pa tudi ni imel do pomoči s strani Benetk.

Dočim torej ni prav nobenega razloga za povezovanje bojev med Benetkami in Hrvati leta 876 z neko domnevno hrvatsko-frankovsko vojno, pa spadajo prav lepo v razvoj hrvatsko-benečanskega razmerja glede na hrvatske gusarje v območju severnega Jadrana v tem času.⁵⁷ Od okr. 830 dalje se vrste spopadi med Slovani in Benetkami, povzročani po slovanskih gusarskih napadih.⁵⁸ Benečani sicer prisilijo okrog leta 865 Domagoja k sklenitvi miru, toda ne glede na to zavzamejo v 70-ih letih 9. stoletja gusarski napadi znova tolikšen obseg, da posreduje zaradi njih pri Domagoju celo papež Ivan VIII.⁵⁹ Dokler so mislili, da sloni Dandoloovo sporočilo o knezu Iljku (Illico Sclavorum princeps, Yllicus Sclavoniae princeps)⁶⁰ na nekih samostojnih zgodovinskih virih (poleg Ivana Diakona), je delila gusarski napad iz leta 876 od vseh prejšnjih vsaj še ena razlika: gusarje naj bi ob tej priliki vodil eden med hrvatskimi knezi.⁶¹ Z dokazom, da je nastal »knez Iljko« le iz napačnega razumevanja časovne členice (tunc = illico = eo tempore), da hrvatskega kneza Iljka v resnici nikdar ni bilo ter da je Ivan Diakon edini vir, ki ga je Dandolo uporabljal pri opisu teh dogodkov in ga le nekoliko parafraziral (Sclavorum gentes = Sclavorum princeps),⁶² je ta edina dozdevna razlika izginila. Napad leta 876 je popolnoma iste vrste kakor vsi starejši gusarski napadi, le nekoliko večjega obsega, in prav to je sprožilo — nedvomno v zvezi s splošno povečano gusarsko aktivnostjo Hrvatov v tem času, ki se odraža tudi v omenjenem papeževem pismu in v označevanju Domagoja za »najslabšega kneza Slovanov« — nov kratkotrajen spor z Benetkami, ki je bil pa še v istem letu urejen z obnovitvijo miru.⁶³ Tako ta gusarski napad ne le da ne podpira Šišićeve konstrukcije o vojni med Franki in Hrvati,

⁵⁵ Fanta A., n. n. m., str. 51—128; Lentz E., Der allmähliche Übergang Venedigs von faktischer zu nomineller Abhängigkeit von Byzanz, Byzant. Zeitschr. 3, 1894, str. 71—78; Kretschmayr H., Geschichte von Venedig I, 1905, str. 95.

⁵⁶ Böhmner-Mühlbacher, Regesta imperii I, št. 1519 f, str. 647.

⁵⁷ Hauptmann L., Zbornik kralja Tomislava, str. 169—170; Gruber D., n. n. m., str. 127—130.

⁵⁸ Rački F., Documenta, str. 334—336, 363—367.

⁵⁹ Rački F., Documenta, str. 6.

⁶⁰ Rački F., Documenta, str. 366.

⁶¹ Hauptmann L., Zbornik kralja Tomislava, str. 169.

⁶² Dinić M., O hrvatskom knezu Iljku, Jugosl. istor. časopis 4, 1938, str. 77—86.

⁶³ Rački F., Documenta, str. 366.

marveč ji kvečjemu nasprotuje: težko si je namreč misliti, da bi si Hrvati s posebno obsežnimi gusarskimi napadi kopali nove sovražnike na vrat prav v času svojega odločilnega boja za svobodo.⁶⁴

Že Hauptmann je obsežno dokazal, da pri sporočilih Leva VI. in Konstantina Porfirogeneta o »osvoboditvi« Hrvatov ne gre za osvoboditev od Frankov, marveč za notranje spremembe, zvezane s padcem Domagojeve dinastije.⁶⁵ Poleg tega ta »osvoboditev« pomeni v resnici le pokoritev bizantinski nadoblasti, kar spet slabo spada v Šišićevo konstrukcijo.

Tako vsi zunanji viri, s katerimi je hotel Šišić podpreti svojo interpretacijo na uvodu navedenega odlomka iz *De administrando imperio*, ne govore prav nič o kaki vojni med Hrvati in Franki ali hrvatskem uporu leta 876. Ostane nam torej le še ta odlomek sam. Šišić se je oprl predvsem na štiri njegove elemente: da se poročilo nanaša na Dalmacijo v ožjem smislu, brez panonske Hrvatske; da je sledila upor doba samostojnosti; da more biti predloga Kotzilisa le Kocelj; da je predloga Porina Branimir.

Na Šišićevo tezo, da gre v tem sporočilu nujno posebej le za dalmatinske Hrvate, bi mogli pristati le tedaj, če bi originalno ljudsko izročilo, ohranjeno v 30. poglavju *De administrando imperio* kjerkoli ločilo med Slovani v Dalmaciji in »panonski Hrvatski« (Slavoniji). Toda edino mesto, ki loči ti dve pokrajini glede hrvatskega prebivalstva, t. j. sporočilo o selitvi Hrvatov iz Dalmacije v Ilirik in Panonijo, ni del ljudskega izročila, marveč mu je dodano ob njegovi »obdelavi« v Carigradu. Tako torej na eni strani ni nujno, da bi bili pri uporu udeleženi le dalmatinski Hrvati, ker je izraz »Hrvati v Dalmaciji« uporabljen na tem mestu kot antiteza k zakarpatskim Belim Hrvatom, ne pa k panonskim Slovanom onstran Gvozda. Na drugi strani so se pa vsaj Guduskani nekaj časa udeleževali upora pod Ljudevitim vodstvom, tako da bi se tradicija o uporu mogla preko njih prenesti v izročilo dalmatinskih Hrvatov. To velja toliko bolj, ker tudi izročilo o selitvi Hrvatov iz Zakarpatja pod vodstvom petih bratov in dveh sestra poteka po vsem videzu iz Like in severne Dalmacije, prav v Liki pa so bivali Guduskani. Prav to bi moglo veljati tudi glede odstavkov o uporu proti Frankom in pokristjanjevanju, ki slede opisu priselitve in boja z Obri.

K drugemu Šišićevemu razlogu je treba pripomniti predvsem, da Hrvati tudi po osvoboditvi izpod frankovske nadoblasti še niso bili svobodni, marveč so prišli najprej pod bizantinsko nadoblast,⁶⁶ ki pač ni mogla v hrvatske razmere posegati manj kakor frankovska po 828. Šele leta 879 se je obnovila neodvisna hrvatska kneževina v Dalmaciji. Toda tudi nekaj let po koncu upora Ljudevita Posavskega srečamo dogodek, ki bi mogel v dalmatinskem izročilu odmevati kot začetek samostojnosti. Leta 828 je bila namreč zaradi neuspeha furlanskega

⁶⁴ Hauptmann L., Zbornik kralja Tomislava, str. 169.

⁶⁵ Hauptmann L., Zbornik kralja Tomislava, str. 170—173; Gruber D., n. n. m., str. 130—136.

⁶⁶ Šišić F., Povijest Hrvata..., str. 360—363.

krajišnika v obrambi meje proti Bolgarom, ki so 827 začasno odtrgali od frankovske države Srem, Slavonijo in poznejšo Spodnjo Panonijo, furlanska krajina razdeljena v več mejnih grofij.⁶⁷ Kneževina dalmatinskih Hrvatov, dotlej podrejena furlanskemu krajišniku, je bila poslej iz te zveze izločena in odvisna le še neposredno od italškega kralja (oz. cesarja) iz rodu Karolingov. Ta sprememba je brez dvoma za dalmatinsko Hrvatsko pomenila precej večjo mero svobode, kakor nam najbolje dokazuje Sas Gotšalk, ki se je zatekel, pregnan iz Italije, na Trpimirov dvor in njegova sporočila o doživljajih na njem.⁶⁸

Glede Porina je Šišić sam za zvezo z Branimirjem navajal obliko *δ Βόρινα*, preko katere pa je Porinos vsaj prav toliko blizu Borni kakor Branimiru. Izbira med obema je torej povsem odprta.⁶⁹ Tako je torej Kotzilis zanj trdnejša postavka, kajti zanj — enako tudi Grégoire — odprto zanika možnost izvajanja iz Kadaloha in dopušča kot podlago edinole ime Kocelj. Šišić ima prav, če trdi, da za furlanskega krajišnika Kadaloha ni ohranjena nobena oblika imena, ki bi spominjala na Kotzilis; moti pa se, če trdi na tej podlagi, da takih oblik za ime Kadaloh sploh ni. Že od velikega Förstennannovega slovarja starih nemških imen⁷⁰ sem velja, da so imena Kadaloh, Chazil, Chozil in Chezil le razne oblike istega imena; v literaturi, ki jo navaja Hauptmann v svoji oceni⁷¹ pa bi mogel videti Šišić še več, da sta se namreč včasih rabili izmenoma dve različni obliki za isto osebo (n. pr. za odvetnika samostana Kl. Mattsee Chadelhoh in Chazilin).⁷²

Če brskamo za nosilci tega imena od 9. do 11. stoletja v virih za takratno slovensko ozemlje, vidimo pred vsem, da je bilo ime precej pogosto. Poleg furlanskega krajišnika Kadaloha⁷³ in Koclja⁷⁴ najdemo v 9. stoletju še Cadeloc-a, ki je z mejnim grofom Goterhamom padel leta 802 na čelu frankovskih čet v boju proti obrskim upornikom pri Kiseku;⁷⁵ v 10. stoletju je bil neki Cadalhoh odvetnik salzburške cerkve na današnjem zgornjem Štajerskem,⁷⁶ neki Cadolus, ki je umrl sredi tega stoletja, pa zemljiški posestnik pri Vižinadi v Istri;⁷⁷ v 11. stoletju pa srečamo poleg Chazilija, ki je bil slovenskega rodu in je pričal po

⁶⁷ Rački F., Documenta, str. 333; Kos F., Gradivo II, št. 96; Šišić F., Povijest Hrvata..., str. 324—326.

⁶⁸ Rački F., Documenta, str. 341; Katić L., Saksonac Gottschalk na dvoru kneza Trpimira, 1932 (tudi Bogoslovska smotra, 1932).

⁶⁹ Hauptmann L., Zbornik kralja Tomislava, str. 168.

⁷⁰ Förstmann E., Altdeutsches Namenbuch I², 1900, str. 333; Gottsched M., Deutsche Namenkunde, 1932, str. 248—249.

⁷¹ Hauptmann L., Zbornik kralja Tomislava, str. 168 op. 3.

⁷² Wittich H., Genealogische Untersuchungen zur Reichsgeschichte unter den salischen Kaisern, Mitteil. d. Instit. f. österr. Geschichtsforsch., Erg.-Bd. 5, 1896—1903, str. 425 op. 1.

⁷³ Kos F., Gradivo II, št. 22, 50, 52, 57, 62, 77, 78.

⁷⁴ Kos F., Gradivo II, št. 117, 142, 143, 174, 178, 181, 199, 207, 210—12, 214, 219, 220, 224, 276, 297.

⁷⁵ Kos F., Gradivo II, št. 10.

⁷⁶ Kos F., Gradivo II, št. 366, 368.

⁷⁷ Kos F., Gradivo II, št. 499.

slovanskem pravu,⁷⁸ vrsto fevdalnih gospodov s tem imenom: Chazili-Chezil je posestnik v Podjuni,⁷⁹ plemeniti Chezil pri Železni Kapli,⁸⁰ Kadalhoh-Chazili-Chezil priča v briksenskih listinah in je kratek čas odvetnik briksenskega škofa na Kranjskem,⁸¹ grof Chazili iz Možaca pa je imel obsežno posest na zahodnem robu Furlanije in pri Dobrli vesi.⁸²

Šišičevo in Grégoirovo zanikovanje, da bi Kotzilis mogel izhajati iz kake oblike imena Kadaloh pa je dokončno izgubilo tla z Nahtigalovim razpravljanjem o izvoru imena Kocelj.⁸³ Nahtigal je namreč dokazal, da moramo po vsej verjetnosti gledati v imenu Kocel'č, čemur v latinski grafiki tedaj najbolj točno ustreza oblika Cozili, obliko imena Kadaloh, prenešeno preko hipokoristikona Kazzo-Kazili. Dočim namreč na eni strani najdemo v listinskem gradivu v Vzhodnih Alpah zagotovljene vse oblike navedenega nemškega imena obenem s prehodi Kadaloh-Kazili in Kazili-Kezil pri istih osebah, na drugi strani pripone -el'č v slovanščini do 9. stoletja ni bila imenotvorna, marveč se je uveljavila šele pod vplivom pripone -ili v starovisokonemščini. Grafična negotovost Kocljevega imena v starocerkvenoslovanskih spomenikih še od svoje strani potrjuje Nahtigalovo domnevo, da gre za izposojeno in ne za domače ime, ne glede na dejstvo, da je končno domače ime Kocelj tudi po pomenu, ki bi ga moglo imeti, za knežjega sina skrajno neverjetno (moglo bi biti zvezano s korenem kocenč = prvotno v pomenu nečesa trdega, pri rastlinah v pomenu storž, prenešeno debeli kraj, membrum virile; celo slovaško kocur = maček je izključeno kot podlaga). Prevzem nemškega imena ob krstu približno osemletnega Koclja v Traismauerju⁸⁴ je prav lahko razložljiv in ima svojo vzporednico tudi v prevzemu slovanskega imena Svetopolk (po botru, velikomoravskemu knezu) za Arnulfovega sina.⁸⁵ Tudi še pozneje poznamo v Vzhodnih Alpah osebe, ki nosijo dvojno, slovansko in nem-

⁷⁸ Kos F., Gradivo III, št. 11.

⁷⁹ Kos F., Gradivo III, št. 157, 163, 233.

⁸⁰ Kos F., Gradivo III, št. 173.

⁸¹ Kos F., Gradivo III, št. 158, 370, 214, 227; ostale navedbe v briksenskem gradivu gl. Redlich O., Acta Tirolensia I, Die Traditionsbücher des Hochstiftes Brixen, 1886, št. 90, 91, 203 a, 212, 236, 246, 262, 309, 395; 175, 183, 163, 280, 353, 362, 363 b; 120, 170, 228 a. Istovetnost osebe se sicer ne da matematično dokazati, je pa kljub temu verjetna. Kadalhoh namreč pod tem imenom nikdar ne priča na Kranjskem (marveč le kot Chazili-Chezil), neverjetno pa je, da bi bil odvetnik briksenskega škofa prav za posest na Kranjskem, če ne bi imel s pokrajino nikakršnega stika; na Kranjskem namreč nastopajo vseskozi posebni briksenski odvetniki: Redlich O., št. 137—140, 145, 146, 175, 183, 218, 219, 322, 324, 353.

⁸² Kos F., Gradivo III, št. 271, 367; IV, št. 20, 56, 129.

⁸³ Nahtigal R., O imenu panonskoslovenskega kneza Koclja, Slovenski jezik 2, 1939, str. 1—14; isti, O imenu Kocel'č, Slavistična revija 2, 1949, str. 303—305.

⁸⁴ Kos M., Conversio Bagoariorum et Carantanorum, str. 135, 73—76; Grivec F., Slovenski knez Kocelj, 1938, str. 15—16, 27—28, 233.

⁸⁵ Böhrer-Mühlbacher, Regesta imperii I, št. 1765 f, str. 726; Grivec F., Glasnik Muzej. dr. za Slovenijo 19, 1938, str. 151 sl., 157.

ško ime.⁸⁶ Z dejstvom, da je tudi ime Kocelj le ena med oblikami imena Kadaloh, je Šišićevega ugovarjanja seveda konec. Tudi tu sta nam od Kotzilisa teoretično odprti obe poti, tako k Koclju, kakor k Kadalohu.

Vsi momenti, na katere se je pri svoji interpretaciji teksta opiral Šišić, so v našem pretresu odpovedali. Tekst je treba zato znova vzporediti z dogodki okrog leta 876 na eni, z onimi okrog leta 820 na drugi strani, če hočemo videti, kam spada. Poglavitni momenti, na katere se moremo pri tem opreti, so:

- a) krutost Frankov nasproti Hrvatom, ki je povzročila upor;
- b) obstoj frankovskih arhontov ali frankovske vojske na Hrvatskem;
- c) upor proti Frankom;
- č) pohod frankovske vojske pod poveljstvom Kadaloha-Kotzilisa proti Hrvatom;
- d) začetek hrvatske samostojnosti;
- f) obrat k Rimu; prihod škofa od tam; pokristjanjevanje.

Najprej poskusimo postaviti poročilo ljudskega izročila v okvir, ki mu ga je odmeril Šišić. Od 828 dalje je bila dalmatinska Hrvatska polvazalna slovanska kneževina, notranje popolnoma samostojna, zavezana g o t o v o l e k dajanju vojaške pomoči ob vojskah v sosedstvu,⁸⁷ m o r d a — virov za to nimamo, vendar se dá tako sklepati po analogijah v frankovski državi⁸⁸ — tudi k plačevanju neke dajatve in omejena glede izbire novega kneza, ki bi ga mogel tudi še po letu 821⁸⁹ potrjevati frankovski cesar pred izročitvijo oblasti; podrejena je bila brez posrednikov naravnost Lotarju in njegovim naslednikom v Italiji. V njej ni bilo nikakršnih predstavnikov frankovske oblasti, »arhontov« (razen domačih knezov, toda tedaj bi morali po tradiciji Hrvati ob osvoboditvi ubiti Domagoja!), niti frankovske vojske. Nihče med Franki torej ni imel priložnosti, da bi s svojo krutostjo izzival upor dalmatinskih Hrvatov. O upor samem in o bojih med Franki in Hrvati okrog leta 876 ne sporoča nikak vir, sporočilo o gusarskem napadu na Istro priča prej obratno.

Vse, kar vemo o Karlmanovem poskusu, da osvoji Italijo, tudi od svoje strani podira Šišićevo konstrukcijo. Vprašanje, kdo bo vladal v Italiji, se je odprlo s smrtjo cesarja Ludvika II. († 12. avgusta 875), ki ga je Ludvik Nemški že na prejšnjih pogajanjih pridobil za misel, da bi mu sledil njegov sin Karlman.⁹⁰ Papež Ivan VIII., ki je hotel sam prevzeti vodstvo politike v Italiji, pa je proti temu hotel postaviti za cesarja brata Ludvika Nemškega, zahodnofrankovskega kralja Karla

⁸⁶ Kos F., Gradivo II, št. 497; Kelemina J., Slovenačko-nemački odnosi u srednjem veku, 1937 (sep. iz Strani pregled), str. 8.

⁸⁷ Prim. Rački F., Documenta, str. 322, 342—353.

⁸⁸ Šišić F., Povijest Hrvata..., str. 307; Genealoški prilozi, str. 30—31.

⁸⁹ Za leto 821 prim. Rački F., Documenta, str. 325.

⁹⁰ Böhm er-M ü h l b a c h e r, Regesta imperii I, št. 1254 a, 1263 b, 1275 a, str. 517, 521, 523; k Ludvikovi politiki glede Italije za časa spora s Karlom Plešastim prim. tudi D ü m m l e r E., Geschichte des ostfränkischen Reiches 2, 1887², str. 384—411.

Plešastega.⁹¹ Karel je prišel takoj v Italijo, kjer se je proti njemu brez uspeha boril najprej Karlmanov brat Karel Švabski, nato pa je prišel v novembru v Italijo preko Brennerja Karlman sam. Karel Plešasti pa ga je z zvijačo pridobil za sklenitev premirja do maja 876 in k umiku nazaj na Bavarsko. Glede nasledstva v Italiji naj bi po določbah premirja odločal Ludvik Nemški. Ne glede na umik je s pomočjo tamošnjega plemstva Karlman vendarle že tedaj pridobil Furlanijo,⁹² toda iz tega ni izvajal še nikakih pravic do Italije kot celote: svoje vladanje v Italiji računa v listinah šele od oktobra 877.⁹³ Karel Plešasti je namreč izrabil Karlmanov umik za stvarno polastitev oblasti v Italiji; 25. decembra 875 ga je papež kronal za cesarja, v januarju 876 pa so ga priznali za vladarja tudi italški velikaši; le furlanskih zastopnikov ni bilo na zboru.⁹⁴ Za Ludvika Nemškega in Karlmana stvar s tem seveda ni bila rešena, vendar je bila njun cilj Italija in ne kake nepomembne polvazalne kneževine, ki so predstavljale le malenkostno korist. Treba je bilo prisiliti Karla Plešastega k ponovni delitvi dediščine. Tako je odrinil Ludvik Nemški sam konec novembra na pohod preko Rena, da bi prisilil Karla k umiku iz Italije. V januarju se je vrnil domov, vendar pa se je že od julija 876 zbirala nova vojska za pohod v zahodnofrankovsko državo.⁹⁵ Smrt Ludvika Nemškega (28. avgusta 876) je pohod seveda preprečila.⁹⁶ Najprej je bilo treba urediti vprašanje njegove dediščine med njegovimi tremi sinovi Karlmanom, Ludvikom in Karlom. Tudi ta delitev se je zaradi boja z »Winidi«, pač Velikomoravci, zavlekla do novembra.⁹⁷ Odtlej pa se je Karlman pripravljaj na nov pohod v Italijo, ki ga je v resnici začel junija 877.⁹⁸ Tokrat je njegov pohod dosegel uspeh, ki je s smrtjo Karla Plešastega (6. X. 877) postal dokončen.⁹⁹ V ta burni razvoj, v katerem je šlo Ludviku Nemškemu in Karlmanu očitno za pglavitni cilj, Italijo, in nista imela časa, da bi se mudila z drobtinicami, je pač nemogoče postavljati obsežnejše frankovske pohode proti upornim Hrvatom, do katerih Karlman pred pridobitvijo Italije tudi ni imel pravic. Hrvatska namreč ni bila po 828 z ničemer zvezana posebej s Furlanijo.

Prav tako težko je tudi vezati s frankovsko vojsko proti Hrvatom leta 876 spodnjepanonskega kneza Kocelja. Na eni strani je bil Kocelj v letih 869—874, zlasti pa v času, ko so imeli Metoda zaprtega na Nemškem, med vsemi slovanskimi upornimi knezi najbolj vnet v vzdrževanju Metodovega dela in upora proti Frankom,¹⁰⁰ zaradi česar je

⁹¹ Hartmann L. M., *Geschichte Italiens im Mittelalter* III/2, 1911, str. 13.

⁹² Paschini P., *Storia del Friuli* I, 1934, str. 175—178.

⁹³ Böhrner-Mühlbacher, *Regesta imperii* I, str. 641—642; Hartmann L. M., n. n. m., str. 13.

⁹⁴ Hartmann L. M., n. n. m., str. 19; gl. op. 92.

⁹⁵ Böhrner-Mühlbacher, *Regesta imperii* I, str. 643—644, 645.

⁹⁶ Böhrner-Mühlbacher, *Regesta imperii* I, str. 645—646.

⁹⁷ Böhrner-Mühlbacher, *Regesta imperii* I, str. 647.

⁹⁸ Böhrner-Mühlbacher, *Regesta imperii* I, 1522, str. 648.

⁹⁹ Böhrner-Mühlbacher, *Regesta imperii* I, št. 1522 a, stran 648; Hartmann L. M., n. n. m., str. 40—41, 47—48.

¹⁰⁰ Gl. Grivec F., *Slovenski knez Kocelj*, str. 87—145, 249—267; vendarle glede odločilnih momentov v razvoju te dobe prim. tudi Kos M., »Tri velike

verjetnost njegove ponovne pridružitve k Frankom kajpada majhna. In to ne le z njegove strani! Moravska domača kneza Rastislav in Svetopolk, ki sta bila s stališča frankovskega fevdalnega prava pač manjša grešnika kakor mejni grof Kocelj, sta padla 870, ko so se ju Franki polastili, oba v ječo; kaj malo je verjetno, da bi postopali s Kocljem mileje. Pomembnejše od tega pa je dejstvo, da viri, dasiravno jih ne moremo zgostiti v izrecen dokaz, vendarle precej jasno kažejo, da je leta 874 Kocelj izginil iz zgodovinske pozornice. Zadnje besede, s katerimi ga omenja Žitje Metodija, napisano po nekem Metodovem učencu neposredno po Metodovi smrti še na Moravskem¹⁰¹ — Koclja opisuje ta vir podrobneje in s precej večjo ljubeznijo kakor Rastislava in Svetopolka — je grožnja bavarskih škofov, ko so morali leta 873 izpustiti Metoda: »Ako boš imel tega pri sebi, ti ne bomo prizanesli.«¹⁰² Ta grožnja je za vprašanje Kocljevega propada toliko bolj zgovorna, ker se je Ivan VIII. v svojih pismih okrog leta 873 potegoval še posebej za svobodo Metodovega dela v Panoniji in ker se je Metod očitno vendarle sprva zatekel v Panonijo, bil pa od tam pregnan na Moravsko (tandem fugatus a Karentanis partibus intravit Moraviam).¹⁰³ Če bi ga bil pregnal res Kocelj, bi bil način, s katerim govori o njem Metodov učenec v Žitju Metodija, gotovo nemogoč. In v resnici srečamo leta 874 v Spodnji Panoniji novega grofa, Gozwin (874: Diotmarus archiepiscopus ecclesiam ad Petowa Gozwin comitis consecravim).¹⁰⁴ Šišićeva domneva, da je Ptuj spadal v posebno dudlebsko grofijo, je pogrešna.¹⁰⁵ Ptuj je bil ločen od Panonije šele ob ofenzivi proti Madžarom okrog 980, dudlebska grofija pa je ležala severneje od tod na Lipniškem polju. Gozwin je torej sedel res na Kocljevem mestu, dasiravno ne več v Kocljevem položaju: trdneje je bil podrejen Karlmanu, oziroma od 876 dalje Arnulfu, pod katerim se Karantanija in grofije na njenem jugu in vzhodu spoje v vojvodino (regnum) Karantanijo.¹⁰⁶ Kako živo je bilo v tem času še vedno salzbursko sovraštvo do Koclja, kaže tudi predloga, po kateri je posnel okrog leta 980 ponarejeni Arnulfov privilegij za Salzburg določbe o Ptuj: ex parte nostra addimus (k dvema že salzburskima deloma) terciam partem civitatis qua proprietates Carantani fuit illique diiudicatum est eo quia reus magestatis nostrae criminatus est constare, exceptis... rebus quas uxori illius propter fidele servitium concessimus.¹⁰⁷ Do

zmote o Cirilu, Metodu in Koclju«, Glasnik Muzej. dr. za Slovenijo 22, 1941, str. 68—70, in Grafenauer B., Opombe, Čas 33, 1938/39, str. 226—231.

¹⁰¹ Grivec F., Žitja Konstantina in Metodija, Univerza v Ljubljani, filozofska fakulteta, 1951, str. 16.

¹⁰² Žitje Metodija, c. 10; Lavrov P. A., Materialy po istorii voznikovenija drevnejšej slavjanskoj pis'menosti, 1930, str. 75.

¹⁰³ Kos M., Conversio Bagoariorum et Carantanorum, str. 140, 109.

¹⁰⁴ Hauptmann L., Razprave ZDHV 1, 1923, str. 323, 354; Annales Iuvavenses maximi a. a. 874: Monum. German. SS 30, str. 741; Kos F., Gradivo II, št. 232.

¹⁰⁵ Hauptmann L., Razprave ZDHV 1, 1923, str. 328—332; Kos M., Conversio Bagoariorum et Carantanorum, str. 86.

¹⁰⁶ Gl. op. 24.

¹⁰⁷ Kos F., Gradivo II, št. 296 (str. 224).

Arnulfove dobe je ta privilegij nemogoč že zato, ker dotlej ni bil ves Ptuj salzburški (glej zgoraj o Gozwinu!), da pa tu omenjeni dogodki ne morejo spadati šele v čas po njegovi ponovni osvojitvi v 10. stoletju, je dokazal že Franc Kos.¹⁰⁸ Tako v resnici govori vse za pravilnost Pircheggerjeve domneve, da je v tej določbi ohranjena sled kazni, ki je zadela Koclja za njegov upor. Z govorjenjem o »Karantancu« brez imena in naslova se prav dobro sklada sovraštvo, izraženo do Koclja tudi v *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, kjer je Kocelj prav tako ostal brez vsakega naslova.¹⁰⁹

Pogrešen je končno tudi Šišićev dokaz glede Kocljeve oblasti nad Panonsko Hrvatsko, zaradi česar naj bi bil kot neposredni sosed dalmatinske Hrvatske najprirodnejši poveljnik frankovske vojske proti upornim Hrvatom. Ne glede na to, ali spada 100 kmetij »juxta fluvium Valchau«¹¹⁰ v okolico Blatenskega jezera ali k Vukovarski Vuki¹¹¹ — mogoče je oboje — je spadal Srem od okrog 845 do okrog 874 k Spodnji Panoniji po pričevanju Konstantina Porfirogeneta,¹¹² bavarskega geografa¹¹³ in Massudija,¹¹⁴ torej treh med seboj neodvisnih virov, kakor je že pred desetletji dokazal Hauptmann.¹¹⁵ Šišić je na njegovo podrobno argumentacijo odgovoril le, da »ga njegovi dokazi niso mogli prepričati«, ker ime Karašica, prevzeto iz bolgarščine, priča o dolgi bolgarski vladavi v Sremu.¹¹⁶ Na dokaze iz virov ni to pač nikak argument! In vendar tudi ponavljalci Šišićevih tez v zavračanju Hauptmanna niso nič bolj podrobni. Obratno pa srečamo leta 984 pod Braslavom »regnum inter Dravum et Savum flumines«,¹¹⁷ torej v panonski Hrvatski še vedno polvazalno plemensko kneževino, ne pa fevdalizirano pokrajino.¹¹⁸ Izraz bi dopuščal le še, da gre za tako imenovano plemensko vojvodino, kakršne nastajajo tedaj tudi drugje v vzhodno-frankovski državi — toda edinstven primer bi bil, če bi se taka plemenska vojvodina razvila le iz enega dela ene same mejne grofije. Ves proces formiranja tako imenovanih plemenskih vojvodin to možnost popolnoma izključuje. Panonska Hrvatska je torej ostala plemenska kneževina v teku vsega 9. stoletja in ni zapadla fevdalizaciji kakor slovenske pokrajine; izmuznula se ji je pač zato, ker je bila v času

¹⁰⁸ Kos F., *Gradivo II*, str. 223, op. 6.

¹⁰⁹ Pirchegger H., v Pirchegger-Dungern, *Urkundenbuch d. Herzogtumes Steiermark, Erg.-Bd., Veröffentlichungen d. Histor. Landeskommission für Steiermark* 33, 1949; gl. oc. Hauptmann L., *Zgodovinski časopis* 4, 1950, str. 246.

¹¹⁰ Kos F., *Gradivo II*, št. 133.

¹¹¹ Gl. referat o raznih mnenjih pri Šišić F., *Povijest Hrvata...*, str. 342 do 344; dodaj še Kos M., *Zgodovina Slovencev*, str. 75.

¹¹² Konstantin Porfirogenet, n. n. m., III, str. 173, v. 19—22.

¹¹³ Šafařík, *Slavische Altertümer* 2, str. 673 sl.

¹¹⁴ Marquardt J., *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge*, 1903, str. 115.

¹¹⁵ Hauptmann L., *Časopis za slovenski jezik, književn. in zgodov.* 2, 1920, str. 239—241; isti, *Razprave ZDHV* 1, 1923, str. 345—350.

¹¹⁶ Šišić F., *Povijest Hrvata...*, str. 343—344, op.

¹¹⁷ Rački F., *Documenta*, str. 379.

¹¹⁸ Hauptmann L., *Razprave ZDHV* 1, 1923, str. 345.

reformo Ludvika Nemškega na jugovzhodu leta 828 izven frankovskega območja, pod Bolgari.¹¹⁹

Končno je tudi Branimirov obrat od Carigrada k Rimu le slaba vzporednica k sporočilu ljudskega izročila. Hrvatje so takrat svojega škofa že imeli, ni jim ga bilo treba šele pošiljati; prav tako je Branimirova doba že daleč od časa pokristjanjevanja.

Niti v eni točki torej nismo mogli najti zadovoljivega soglasja med zgodovinskim okvirom, v katerega potiska Šišić obravnavano sporočilo, in med vsebino tega poročila samega. Vse kaže, da je povsem pravilno ugotovil Hauptmann, da se Hrvatom ni bilo treba z orožjem osvobajati frankovske nadoblasti, marveč da je vrhovni gospodar res sam odpadel v letih, ko je bila Italija zaradi medsebojnih bojev med Karolingi za njeno posest sama brez glave. Kocelj, ki je že leta 874 izgubil oblast nad Spodnjo Panonijo in bil na neznan način odstranjen, pa seveda s temi dogodki ni imel nikakega stika.

To je tem bolj zanesljivo, ker moremo na uvodu navedeno sporočilo Konstantina Porfirogeneta v njegovih navedenih poglobitnih črtah točko za točko potrditi tudi z drugimi viri za čas okrog upora Ljudevita Posavskega. Ljudevit sam je povedal, da se je uprl zaradi »krutosti in nenavadnega postopanja« (Cadolaum comitem et marcae Foroiuliensis praefectum crudelitatis atque insolentiae accusare conabatur).¹²⁰ Ker je to pač nekdo moral izvajati, predstavlja ta pritožba tudi dokaz o obstoju frankovskih zastopnikov in morda vojaških oddelkov v zvezi z obrambo meje na tem področju (morda v zvezi s še vedno živimi aspiracijami Bizanca na Balkanski polotok, ki so dobile izraza tudi v času Ljudevitovega upora). Dasiravno predstavlja to izjemo na področju polvazalnih plemenskih kneževin vzdolž vzhodne meje frankovske države, imamo vendarle prav za območje Furlanske krajine nekaj dokazov, da so krajišniki prav v tem času prehajali svoje pravice in uvažali frankovsko pravo tudi na področjih, ki še niso bila v tem pogledu vključena v frankovski fevdalni upravni sistem. Tako so se leta 804 zastopniki istrskih mest pritožili proti vojvodu Ivanu zaradi uvažanja frankovskega fevdalnega prava.¹²¹ Kadaloh sam je izven območja ožje Furlanije, »in finibus Sclavinie« uvažal fevdalno zemljiško gospodstvo in »in loco qui dicitur Zellia« daroval oglejski cerkvi 20 kolonov.¹²² Poskus, okoristiti se z uvažanjem fevdalizma na področju polvazalnih plemenskih kneževin je torej prav za Kadalohovo dobo in prav za Furlansko krajino dokazan. Franki pa so mogli prihajati mimo grede na to področje tudi sicer, kakor vemo to za dalmatinsko Hrvaško ob priložnosti mejnih sporov z dalmatinskimi mesti.¹²³ Prav poskusi fevdalizacije v korist frankovskih zemljiških gospodov so bili po moji sodbi poglobitni vzrok za upor s strani plemenskih velikašev, ki so se

¹¹⁹ Hauptmann L., Razprave ZDHV 1, 1923, str. 345.

¹²⁰ Rački F., Documenta, str. 320; Kos F., Gradivo II, št. 52.

¹²¹ Kos F., Gradivo II, št. 23.

¹²² Kos F., Gradivo II, št. 78.

¹²³ Rački F., Documenta, str. 317; Kos F., Gradivo II, št. 50.

bali za svoj prestiž in moč. Upor Hrvatov proti Frankom nam je znan po vrsti podrobnih podatkov,¹²⁴ prav tako tudi velike frankovske vojske, ki so jih pošiljali proti upornikom. Prvi med temi vojskami je v resnici poveljeval Kadaloh; dasiravno ni padel v boju, pa je vendarle umrl v času upora. Začetek hrvatske samostojnosti v predstavi ljudske tradicije se dá prav dobro povezati z večjo svobodo, ki jo je prinesla dalmatinskim Hrvatom upravna reforma leta 828.¹²⁵ Ta čas je še zelo blizu pokristjanjevanju Hrvatov oziroma njegovi najpomembnejši dobi okrog leta 800, blizu tega časa pa je v Dalmaciji vladal nad Hrvati tudi knez Borna. In končno je res prav v prvi polovici 9. stoletja nastala škofija v Ninu, podrejena neposredno papežu. To nam dokazujejo poznejše listine, spričo drugega soglasja z resničnimi dogodki pa tudi obravnavana ljudska tradicija.¹²⁶ Glede nekaterih svojih potez je sicer poročilo nedvomno zmedeno, kakor je pripomnil že Dümmler, vendar ne toliko, da ne bi mogli zatrdno ugotoviti njegove prave zgodovinske podlage.¹²⁷

¹²⁴ Rački F., Documenta, str. 321—328; Kos F., Gradivo II, št. 55, 56, 57, 58, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 72, 76.

¹²⁵ Rački F., Documenta, str. 333; Kos F., Gradivo II, št. 96.

¹²⁶ Glede drugačnih tez o času pokristjanjevanja prim. moja izvajanja v Historijskem zborniku 5, 1952, str. 26—28; glede ninske škofije Šišić F., Priručnik I/1, str. 183—197, posebej str. 190. Barada M., Episcopus Chroatensis, Croatia sacra 1, 1931, str. 162—186, dokazuje sicer, da je nastala ninska škofija šele okr. 864, vendar pa me oba temeljna dokaza M. Barade proti Šišićevim izvajanjem ne moreta prepričati o pravilnosti njegovega stališča. Darovanje »desetine« v Klisu leta 852 splitski nadškofiji (ut singulis annis de omnibus nascentibus terrae ex curte nostra, quae Clusam dicitur, decimam inferrantur in memoratam ecclesiam) še ne onemogoča podrejenosti tega področja ninski cerkvi. V resnici bi sicer morala biti po teoriji odredb zahodne — zlasti karolinške — zakonodaje uvedena cerkvena desetina povsod, in to v korist stvarno nadrejene škofijske cerkve. Toda, kakor večkrat, teorija tudi tu še ni pomenila povsod v resnici uvedene prakse. V zvezi s tem bi opozoril na številna dela H. F. Schmida o uvajanju cerkvene desetine pri Slovanih, ki so pokazala, da se ona uvaja na splošno šele daljši čas po pokristjanjenju (dočim jo zamenjujejo prej cerkveni dohodki druge vrste) in da kasneje naleti njeno uveljavljanje večkrat na precej hud odpor. Zlasti bi podčrtal, da se je uvedlo pobiranje desetine v neposrednem sosedstvu Hrvatov, na slovenskem delu področja oglejskega patriarhata v korist oglejske stolice šele v zvezi z reformnim gibanjem v drugi polovici 11. stoletja; dotlej pa so desetino uvajali postopno lastniki tako imenovanih »lastniških cerkva« (Eigenkirchen), katerim je v onem času po vsej priliki tudi pripadala (prim. M. Kos, Zgodovina Slovencev, str. 127; gl. posebej Kos F., Gradivo III, 1911, št. 227, kjer se v drugi polovici 11. stoletja izrecno poroča o uživanju cerkvene desetine v območju patriarhata po brixenški škofijski cerkvi na podlagi raznih darovanj). Take desetinske dohodke je bilo torej vendar tudi tu mogoče darovati mimo nad-

¹²⁷ Glavni vzrok pogršk je treba pač iskati v povezovanju izročila o uporu Ljudevita Posavskega z zgodovino dalmatinskih Hrvatov preko Guduškanov, nemara še utrjenem zato, ker je bilo za Tomislava — nekaj desetletij pred zapisom poročila — nekdanje Ljudevitovo področje res pridruženo dalmatinski Hrvatski; glede Borne bi pa vendarle še poudaril, da ga sicer izročilo res postavlja na čelo Hrvatov v času pokristjanjevanja, da ga pa ne veže neposredno z uporom. Kronološke pogrške te vrste pri kontaminaciji raznih starih ljudskih izročil niso nič nenavadnega.

DIE FRAGEN UM DAS ENDE DER HERRSCHAFT KOCELJS IN UNTERPANNONIEN

Zusammenfassung

In seiner Abhandlung behandelt der Verfasser die Frage, ob sich die Ereignisse, welche Konstantin Porphyrogennetos im 30. Kapitel *De administrando imperio* bezüglich des Aufstandes der Kroaten gegen die Franken erzählt (Anm. 1a), auf den Anfang des 9. Jahrhunderts beziehen mit Kadaloh und dem Aufstand unter Führung des pannonischen Fürsten Ljudevit (so meinten vor allem Dümmler und Hauptmann, Anm. 3—6, und nach ihnen die slowenische Geschichtsforschung), oder auf den Schluss des 9. Jahrhunderts mit den kroatischen Fürsten Domagoj und Branimir und dem unterpannonischen Fürsten Kocelj (so nimmt an nach Šišić, Anm. 7 und 9, die kroatische Geschichtsforschung), oder auf die Mitte des 9. Jahrhunderts mit den unterpannonischen Fürsten Pribina und Kocelj (Grégoire, Anm. 10—13). In eingehender Prüfung aller bisherigen Argumentation beweist er die Unhaltbarkeit der zweiten und dritten Annahme und steuert einige neue Beweise zugunsten der ersten bei, dass nämlich dieser Teil der kroatischen Tradition die Ereignisse in Verbindung mit dem Aufstande Ljudevits gegen den furlanischen Markgraf Kadaloh und mit der Annahme des Christentums bei den Kroaten im Anfange des 9. Jahrhunderts wiedergebe, obwohl sich mit ihnen auch einige etwas spätere Ereignisse aus der ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts verbanden. Der Fall Koceljs gehört also um das Jahr 874, und nicht — wie Šišić zu beweisen versuchte — um das Jahr 876.

rejene škofijske cerkve in ne glede na zakonodajo in njeno teorijo. V tem stvarnem okviru ne predstavljajo določbe Trpimirove darovnice nič nemogočega tudi tedaj, če je ninska škofija že obstajala. — Pismo papeža Nikolaja o ustanovitvi cerkvene občine (*catholicorum collectio*) brez predhodnega papeževega pristanka iz let 858—867, za katero sicer res ni povsem jasno, kaj je pravzaprav njegova podlaga, je po moji sodbi nemogoče uporabljati prav za določanje nastanka ninske škofije, ker Ivan VIII. leta 879 — komaj poldrugo desetletje kasneje — izrecno trdi, da so ninski škofje prejeli svojo oblast od papeža: unde antecessores tui (sic — v množini!) divine legis dogmata mellifera cum sacre institutionis forma summique sacerdotii honorem sumpserunt, redeas, quatenus et ipse ab apostolica sede... episcopalem consecrationem per nostre manus... percipias (Šišić F., n. d., str. 204).